

HOSPODAŘENÍ VE TVARU NÍZKÉHO A STŘEDNÍHO LESA Z POHLEDU ČESKÉ LEGISLATIVY

UTINEK DUŠAN

Ministerstvo životního prostředí, Vršovická 65, Praha

V souvislosti se stále více zdůrazňovaným významem pěstování lesů ve tvaru nízkého a středního lesa v chráněných územích, zejména pro vyšší biodiverzitu těchto biotopů s dostatkem světla, se řeší otázky, jak provádět hospodářská opatření a jak přitom dodržet ustanovení zákona č. 289/1995 Sb. o lesích, v platném znění (dále jen zákon o lesích) a souvisejících předpisů. Některá legislativní omezení mají také vážný dopad na možnosti stanovení hospodářských doporučení a naplnění ekonomických představ a cílů hospodaření pro vlastníky lesů uvažující o těchto tvarech, resp. v nich už hospodařící. O která ustanovení se jedná, zda je možné udělit výjimku z jejich porušení, a co je to vlastně nízký a střední les? Jaké jsou důvody vedoucí k udržení nebo obnově hospodaření v těchto tvarech lesa?

VYMEZENÍ POJMŮ

Prováděcí vyhláška č. 83/1996 Sb. k zákonu o lesích charakterizuje tvar lesa dle **způsobu obnovy**.

1. Les vysoký (vysokokmenný) jako les vzniklý ze semen nebo sazenic
2. Les nízký (pařezina) vzniklý výmladností
3. Les střední (sdružený) vzniklý jako kombinace výmladkové složky a jedinců semenného původu

U žádného z tvarů není uváděn věk, porostní výška ani jiná charakteristika, pouze **původ** – generativní nebo vegetativní. V praxi při tvorbě lesních hospodářských plánů se jejich zpracovatelé tímto ustanovením neřídí a orgány státní správy lesů při jejich schvalování je ignorují a nekontrolují jeho dodržování. Výsledkem je, že v současnosti není možné podat přehled o výměře lesa výmladkového původu v ČR. Důvod je zejména v lesnické tradici, resp. fópii z hospodaření v jiném tvaru než ve tvaru lesa vysokého (vysokokmenného). Zde se tvrdošijně drží duch usnesení vlády ČSR z roku 1956, které vycházelo ze směrnic X. sjezdu KSČ o úkolech v převodech výmladkových lesů. Pařeziny byly pokládány za pozůstatek kapitalistického přístupu k lesu, který sledoval pouze co nejrychlejší zisk při relativně rychlé produkci paliva. Pro splnění úkolů v převodech se pařeziny převedené (zestárlé) přes obvyklé obmýcí nazvaly nepravými kmenovinami a byly zařazeny do lesa vysokého a úkol v převodech byl splněn. Tento postup se v praxi dodržuje dodnes. V rozporu s ustanovením vyhlášky č. 83/1996 Sb., je les výmladkového původu starší než obvyklé obmýcí pařeziny (40 – 60 let) nazýván nepravou kmenovinou a nepravá kmenovina se zařazuje jako les vysoký. Výsledkem jsou desetitisíce hektarů administrativních kmenovin, které jsou zařazeny do nevhodných hospodářských souborů se všemi ekonomickými důsledky pro vlastníka v odloženém obmýcí a nevyrovnané věkové struktuře restituovaných majetků. Z pohledu ochrany přírody tak došlo ke změně charakteru řady lokalit, kdy v minulosti z důvodu krátkého obmýcí zde byly velké plochy světlin, ať po těžbě, či v odrůstajících mlazinách nebo v bohatší struktuře středního lesa. Ze střídavě světlého lesa se staly plně zapojené tmavé porosty nevhodné pro řadu dřívě se zde běžně vyskytujících druhů..

OMEZUJÍCÍ USTANOVENÍ

Obecně se traduje, že největší potíže pro stanovení hospodářských doporučení pro nízké a střední lesy působí naplnění §33 odst. 4 zákona o lesích, který stanoví **zákaz provádět mýtní úmyslnou těžbu v porostech mladších 80 let**. Z tohoto zákazu však může orgán státní správy lesů (SSL) udělit výjimku. Žádost o udělení výjimky lze snadno odůvodnit správným zařazením porostů do příslušného tvaru lesa. Častokrát to komplikuje i software na zpracování LHP, protože jiný tvar než tvar lesa vysokého nezná. Pokud tuto překážku překonáme a les výmladkového původu popíšeme jako nízký, je možné postupovat dle základních doporučení v příloze č.3 vyhlášky č.83/1996 Sb., a můžeme tyto porosty zařadit do porostního typu pařezina tvrdá s obmýtím 40 let v 1. a 2. nebo 4. LVS nebo pařezina měkká s obmýtím 20 – 30 let v 1 LVS. Ve 4. LVS je CHS pařezina tvrdá uveden pouze v živné a oglejené řadě, v kyselé a exponované chybí. Je však sporné, zda výskyt měkkých a tvrdých pařezin je omezen pouze na ve vyhlášce uvedené LVS či vegetační stupně a proč vlastník nemůže v tomto způsobu hospodaření pokračovat v 3.LVS či jiných vegetačních řadách, respektive obtížně zdůvodňuje rámcové směrnice hospodaření. Pomíjím otázku věrohodnosti typologických map, jako podkladu pro zařazování porostů do hospodářských souborů.

Nelogicky je v cílových hospodářských souborech exponovaných a kyselých stanovišť 2. LVS (chybí v živných stanovištích, ačkoliv ve skutečnosti se i na těchto stanovištích akát vyskytuje) uveden CHS akátina s obmýtím 70 let. Toto obmýtí je pro akát výmladkového původu nereálné, na chudých stanovištích v akátinách starších 50 let dochází k vysoké mortalitě nebo znehodnocování kmenů hnilobami. Bohužel SSL někdy neakceptuje to, že tyto porosty mají být zařazeny do CHS listnatá pařezina tvrdá s obmýtím 40 let právě s odkazem na existenci CHS akátina a trvají na dodržení zde stanoveného obmýtí, ačkoliv tak způsobují vlastníkově prokazatelnou ztrátu. Zda byl tento CHS míněn pro akát generativního původu, který se v ČR vyskytuje jen výjimečně, nebo účelem takto nastaveného obmýtí bylo vyhynutí akátu, jsem dosud nezjistil.

Větší komplikace při obnově nejen porostů výmladného původu působí ustanovení

§ 31 odst. 2 zákona o lesích o **maximální šířce holé seče** na dvě výšky okolního porostu a na exponovaných stanovištích dokonce pouze na 1 výšku. Z tohoto ustanovení je možné udělit výjimku na hospodářském souboru přirozených borových stanovišť na písčitých půdách, na hospodářském souboru přirozených lužních stanovišť, na dopravně nepřístupných horských svazích delších než 250 m a v lesích zvláštního určení dle § 36 stanovením odchylných opatření od některých ustanovení zákona. Vzhledem k obvyklé porostní výšce lesů výmladkového původu, navíc při nárocích takto pěstovaných dřevin na světlo, působí toto ustanovení jako brzda rychlé a úspěšné obnovy porostů slunných dřevin v hospodářských lesích ve 2. a 3. LVS. Plně respektuji omezení dané maximální možnou velikostí holé seče na 1 ha, ale její tvar omezený její šířkou má smysl u dřevin, které v mládí pěstujeme v zástinu (smrk, buk, jedle), ale u dřevin s většími nároky na světlo v kombinaci s výškou okolních porostů danou jejich tvarem (dub, akát) je to zbytečné a hospodaření komplikující omezení v protikladu k biologickým nárokům některých dřevin.

V lesích zvláštního určení je zbytečné a také často proti jejich funkci ustanovení

§ 31 odst. 4 zákona o lesích o **zákazu snižování zakmenění** úmyslnou těžbou pod hodnotu 0,7. V lesích, jejichž funkce je podpora biodiverzity, je prosvětlení žádoucí a nezbytné pro zabezpečení této funkce. Také zde SSL může udělit výjimku dle §36 zákona – stanovení odchylných opatření v lesích zvláštního určení - pokud prosvětlujeme za účelem plnění funkce lesa zvláštního určení – zachování biologické různorodosti - nebo prosvětlení provádíme za účelem zpevnění porostu, na něž se zákaz nevztahuje.

Vyhláška č. 83/1996 Sb. v **základních hospodářských doporučeních neuvádí tvar středního lesa**, resp. jakéhokoli bohatě strukturovaného lesa v podmínkách 1.- 4. LVS, takže odchylky v obmýtích je nutno řešit zvlášť v jednotlivých porostních etážích. Ani vyhláška č.

84/1996 Sb., o lesním hospodářském plánování nepamatuje na porosty se složitější prostorovou i druhovou skladbou, takže chybí nástroj, podle kterého by bylo možné tyto porosty zařadit v souladu s jejich ostatními funkcemi i produkčními možnostmi. Navíc v příloze č.3 této vyhlášky nejsou rozlišeny dřeviny dle jejich tvaru (původu) takže zásoby dubových a akátových porostů či etází se zjišťují pouze dle tabulek sestavených pro porosty generativního původu, tedy vysokého lesa. Vzhledem k odlišné dynamice přírůstků porostů výmladkového a semenného původu neodpovídá takto vypočtená porostní zásoba a z ní odvozený etát realitě a produkčním možnostem výmladkových lesů.

Od roku 2004 platí vyhláška č. 139/2004 Sb., mimo jiné o obnově lesních porostů, jejíž dodržování by vedlo k postavení některých dřevin prakticky mimo zákon. Pokud je **kritériem obnovy nebo zalesnění** skutečnost, zda se na pozemku nachází nejméně 75% životaschopných jedinců základních nebo melioračních dřevin dle přílohy č.4 vyhlášky 83/1996 Sb., není možné vegetativně ani jinak obnovovat akát (běžně se tak děje), protože v této příloze není vůbec uveden, je sporná obnova jasanem a olší (při výkladu dotačních pravidel) na lužních stanovištích, protože nejsou uvedeny mezi základními ani melioračními dřevinami u některých SLT, ačkoli obě jsou v jejich přirozené dřevinné skladbě. Správný záměr autorů vyhlášky neobnovovat stanovištně nevhodné dřeviny naráží na realitu odborně chybně zpracovaných podkladů ve vyhlášce č.83/1996 Sb., na niž se odkazuje. Zde je stanovištní vhodnost nadefinována v rozporu s údaji lesnické typologie o přirozené dřevinné skladbě dle SLT i realitou ekonomických možností převodů akátin. Výsledkem je, že obnova akátem znamená nesplnění zákonné povinnosti opětovného zalesnění a zajištění holin.

V chráněných územích se již několik let diskutuje umožnění **pastvy v lesích** pro naplnění jejich funkce – ochrany biologické různorodosti. Mezi lesníky však existuje až zuřivý odpor proti umožnění lesní pastvy s argumenty o degradaci stanoviště, zdupání půdy a oslabení kořenového systému, likvidaci zmlazení a bylinného patra atd. Je zvláštní, že orgány státní správy myslivosti běžně vyhlašují obory a orgány SSL kategorizují lesy zvláštního určení - uznané obory, kde dochází k těmž poškození biotopu jeho totálním vypásáním a vydupáním, před kterým jsme v případě pastvy dobytka varováni. Zřejmě zvěř se pase ušlechtleji než ubohé domácí zvířectvo. Chápu důvody, které v 18. století vedly k zákazu pastvy v lesích, i když se prosazoval jen velmi zvolna. Nicméně sám fakt pastvy dobytka v lese nemusí mít na les negativní vliv. Poškození může způsobit režim pastvy (v jakých porostech pastva probíhá, zda ohrožuje obnovu či dochází k loupání) a její intenzita (kolik kusů dobytka se pase na jednotce plochy, jak dlouho se zde zdržují, resp. v jakých intervalech se vracejí). Je dostatek odborných podkladů o tom, že udržování prosvětleného charakteru biotopu má význam pro zachování jeho biodiverzity. Navíc údržba prováděná pastvou je historicky známá a při dodržení předem upraveného režimu je biologicky šetrnější než dosud prováděné mechanizované sečení a odklizení biomasy. Je-li pastva v lesích součástí hospodaření v lesích dle znění § 2 písm.d) zákona o lesích, (hospodaření v lesích jsou i ostatní činnosti vedoucí k zabezpečení plnění funkcí lesa), je otázkou, zda se na takto chápanou pastvu vztahuje zákaz pastvy dle §20 zákona. Nicméně v lesích zvláštního určení existuje možnost rozhodnutím stanovit pastvu jako odchylné opatření v hospodaření v lesích s vymezením lokality a režimu pastvy. Je třeba jen přijmout názor, který je v zákoně obsažen, že hospodaření v lesích není jen obnova a těžba, ale i ostatní činnosti potřebné k naplnění funkcí lesů. Jinými slovy, je-li v lesích zvláštního určení hlavní funkce podpora biologické rozmanitosti, musí tomu odpovídat i prováděná opatření a může docházet k nižšímu významu produkce než v lesích, které jsou zaměřené především na plnění produkční funkce.

ZÁVĚR

Současné snahy o obnovu hospodaření ve tvaru nízkého a středního lesa jsou vedeny ze dvou hlavních důvodů. Zájmem **ochrany přírody** je stanovení, resp. obnova specifických způsobů hospodaření v chráněných územích. Tyto způsoby hospodaření byly do poloviny 20.století naprosto běžné. Důvodem jejich obnovy je ústup od intenzifikace produkce, která znamenala co největší možné využití produkční plochy a upřednostnění produkční funkce lesů. Intenzifikace hospodaření však často vede ke snížení biodiverzity stanoviště. V chráněných územích však je prioritní funkcí lesů zachování a zlepšení stavu předmětu ochrany; to může produkci pochopitelně omezovat.

V **hospodářských lesích** je nutno zvážit, zda za tvrzeními o nižší produkční schopnosti nízkých a středních lesů není extenzivita hospodaření ad absurdum, a využívání lesů bez jakéhokoli řádu. Ze zatímních chudých výzkumů o produkci těchto tvarů lesa je prokázáno že objemová produkce nízkého lesa je srovnatelná s objemovou produkcí lesa vysokého týchž dřevin na obdobném stanovišti za stejné produkční období. Pravděpodobně bude u nízkého lesa nižší produkce vyjádřená finančním oceněním vypěstovaných sortimentů. I tu je však třeba očistit o vliv nízkých až nulových nákladů na pěstební činnost nízkého a středního lesa. Navíc les střední lepším využitím prostoru než les vysoký dává předpoklad vyšší produkce na ponechaných výstavcích.

Pro využití možností pěstování lesů ve tvaru lesa nízkého je nezbytné vyřešení často zbytečných omezení daných zákonem o lesích a jeho prováděcími předpisy. Jde zejména o omezení a zákazy, které neumožňují udělení výjimky - maximální šířka holé seče – a dále je nezbytné novelizovat vyhlášku č.83/1996 Sb. v příloze č.3 v souladu poznatky lesnické typologie a upravit pojetí melioračních a zpevňujících dřevin, přílohu č.4 doplnit o základní hospodářská doporučení v širším ekologickém spektru a 84/1996 Sb. doplnit o pravidla zařizování bohatě strukturovaných lesů.